Vladimír Kroc

Eliška Krausová

Letenka do neznáma

aneb Rozhovory přes oceán

PROSTOR

PROSTOR

Vladimír Kroc
Eliška Krausová
Letenka do neznáma
aneb Rozhovory přes oceán

PROSTOR

Vladimír Kroc
Eliška Krausová

Letenka do neznáma

aneb Rozhovory přes oceán

PROSTOR | PRAHA | 2021

© Vladimír Kroc, Eliška Krausová, 2021
Foto © archiv Elišky Krausové, archiv Vladimíra Kroce, archiv Blackwits, 2021
Foto na zadní straně obálky © Dagmar Hájková, 2008, 2021
© PROSTOR, 2021

ISBN 978-80-7260-484-5

Věnováno drobné dámě,
bez jejíhož všednodenního hrdinství
by se popsané osudy neodehrály,
paní Boženě Krausové (1915–2008)

„Za svou záchranu děkuji především své drahé ženě.

Její obětavost a vytrvalost mohu ocenit vlastně až nyní, protože teprve teď jsem poznal, jak těžký byl život doma.

Její cesta do Osvětimi v říjnu 1944 a její spolupráce na přípravě našeho útěku jsou příkladem největší statečnosti…“

Ota Kraus: *Továrna na smrt*, 1946

Předmluva

Nejdřív vás zkusmo několikrát elegantně urazí, vyšle dobře mířené jedůvky a tiše se baví vaší reakcí. Když tímto testem projdete, odloží masku lehce arogantní profesorky a dovolí vám krok za krokem vstoupit do jejího světa. Pod zdánlivě drsnou slupkou je totiž křehká duše a nezištné srdce.

Poprvé jsem Elišku Krausovou-Chaves viděl v Praze ve Viole na oslavě osmdesátin jejího bratra, spisovatele Ivana Krause. Na jevišti byli i její mladší bratři, profesor politologie Michael a populární moderátor Jan Kraus. Žasl jsem nad tím, jak graciézně svým sourozencům takříkajíc nic nedarovala a často je brilantně v ostrovtipu překonala. Přes všechno špičkování a slovní pošťuchování bylo naprosto zřejmé, že se všichni respektují a mají se rádi.

V únoru 2020 jsme se štábem České televize vyrazili do Kolumbie natáčet novou řadu série *Postřehy odjinud*. Věděl jsem, že osud Elišky, která žije v Bogotě už víc než půl století, nemůže v našem vyprávění chybět. Musel jsem ji dlouze přemlouvat, po některých dřívějších zkušenostech přistupovala k novinářům z Čech s apriorní nedůvěrou. Pomohla přímluva Ivana, který mě v e-mailu nazval „dobrým přítelem“. Pravda je taková, že už jsme spolu absolvovali spoustu rozhlasových rozhovorů, ať už dříve na Dvojce v pořadu *Jak to vidí* nebo později na Radiožurnálu či v *Hovorech* pro Český rozhlas Plus. Mám všechny jeho knihy a jeho humor mě pokaždé spolehlivě pobaví.

„Pošlu pro vás svého řidiče,“ pravila paní Eliška do telefonu tónem, který nesnese nic než souhlas. Asi vycítila moje tiché

rozpaky: „Víte, pane Vladimíre, tady střední třída žije trochu jinak, než je zvykem v Evropě, ale to si řekneme…“

Přivítala nás na Národní pedagogické univerzitě, kde učí francouzský jazyk a kde pětadvacet let vedla sekci mezinárodních vztahů. Přiznám, že to pro mě byl trochu šok: interiéry školy byly značně ošuntělé, objekty posprejované graffiti, celkový dojem nic moc.

Tím víc se tam vyjímala paní Eliška: energická, mimořádně krásná žena aristokratických pohybů a rázných gest s maličko ironickým úsměvem. Kadence jejích slov byla neuvěřitelná. Provázela nás univerzitním kampusem, na klopě elegantního sáčka zapnutý bezdrátový mikrofon a nebohý kameraman, který se marně snažil s námi držet krok, protože natáčel ilustrační záběry, jen ve sluchátkách slyšel: „No, kde se toulá ten váš kolega, já na vás nemám tolik času…“

Nakonec nám věnovala skoro celý den i následující sobotu, kdy jsme natáčeli u ní v bytě na Růžovém vršku. Nechala nám naprosto volné pole působnosti, až se její hospodyně podivovala: „Vy jste jim dovolila, aby šli i do ložnice?!“

„Jen je nechte, ať dělají, co potřebují…“

O jejím životě v Kolumbii, vzdálené rodině, osudovém muži Ignaciovi, univerzitním životě, asociaci ASOČHECA, kterou založila, a spoustě dalšího nám toho navyprávěla tolik, že by to bohatě vydalo na všech třináct dílů našich *Postřehů odjinud*. Bylo mi líto nepoužitý materiál nechat ležet ladem.

Po návratu domů vypukla pandemie, v Kolumbii s asi čtrnáctidenním zpožděním oproti Česku, a všem nám rázem přenastavila životní rytmy. Náhle jsem měl – nezávisle na vlastní vůli – po asi třiceti letech intenzivní práce spoustu volného času. Přijal jsem to jako výzvu.

Nesměle jsem v e-mailu navrhl paní Elišce, že by mohla vzniknout tato knížka. Zdálo se mi, že bez velkého váhání přijala, a navázali jsme na naše povídání v Bogotě, teď už na dálku, přes oceán.

Musím ocenit styl a krásný jazyk, jímž se i po tolika letech na jiné polokouli Eliška Krausová vyjadřuje.

Dělil nás šestihodinový časový rozdíl, obvykle na moje otázky

odpovídala večer bogotského času poté, co splnila svoje pedagogické povinnosti, kterých kvůli karanténě přibylo. A tak se musela naučit vyučovat distančně, online. Bylo znát, že ji to vyčerpává, ale nikdy odpověď na moje otázky neodbyla. Naopak psala vzletně, s osobitým šarmem, vždycky měla na paměti, že každá odpověď by měla gradovat aspoň malou pointou. A tak jsem se těšil, že si ráno přečtu další strhující mikropříběh z jejího života a začlením ho do utěšeně přibývajícího textu. Myslím, že nás ta práce bavila oba stejně, a doufám, že je to na výsledku znát.

Paní Elišce bych chtěl zvlášť poděkovat za otevřenost a téměř bezmeznou důvěru, bez které bychom nemohli nikdy dojít tak daleko.

Jen jsem žasl, jak se – tak nějak mimoděk – objevovaly zmínky třeba o tom, že jako malá recitovala Františku Hrubínovi jeho verše, hrála divadlo s Petrem Svojtkou, Jiřím Ornestem či Radimem Vašinkou, trénovala krasobruslení, chodila do baletu. V Havaně si podala ruku s Fidelem Castrem…

Nekladl jsem si za cíl napsat ucelený životopis, předkládáme vám společné povídání, vzpomínky moudré ženy na události, které jí přinášel osud, zpočátku poněkud záludný: do Bogoty se původně vydala jen na pár měsíců, aby se zdokonalila ve španělštině, nakonec se Kolumbie stala jejím novým domovem.

O tom všem jsou naše *Rozhovory přes oceán*. Kéž se Vám dobře čtou…

Vladimír Kroc

Pár slov

Jak vyhovět Vašemu přání a napsat krátký odstavec do této knížky?

Těžko.

Ověřil jsem si to už před mnoha lety, když jsem se pokoušel vyjádřit společné chvíle čekání, až to na nás doschne.

Elišku však nešlo ve vzpomínkách polapit jako rodiče a ostatní sourozence.

Nechtěl jsem si příliš vymýšlet a ona toho využila a vysmekla se slovům.

Ivan Kraus

První část

PAN KRAUS

Zdá se mi, že máte svoje křestní jméno ráda. Bylo to tak odjakživa? Zajímala jste se o to, kdo vám vybral jméno Eliška?

Za mého dětství Elišky téměř nebyly. Nikdy jsem nepotkala druhou. Líbilo se mi, že jsem jedinečná, a když jsem se začala ptát proč, maminka vždycky říkala: „No přece Eliška Přemyslovna, poslední česká královna…!“ A to se mi líbilo ještě víc. Časem jsem se dozvěděla, jak to vlastně bylo.

Narodila jsem se po válce v atmosféře štěstí a všeobecné radosti. Kolem maminky v porodnici, protože se rozhodla mě pojmenovat ještě tam, byla spousta lidí a všichni se cítili být kmotry. Děda, maminčin otec Vincenc Vlasák, navrhoval jméno Anděla. Teta, matčina sestra, přišla s Annou, další teta, manželka jejího bratra, byla pro Marii.

Naše maminka měla v hlavě Scarlett, protože právě dočetla román Margaret Mitchellové *Jih proti Severu* a vlastně celý život byla její hrdinkou Scarlett O’Harová. Jenže v tu chvíli, podle jejího vyprávění, si nebyla jistá, zda se vůbec odváží něco takového vyslovit nahlas.

Z nějakého důvodu předtím o jméně příliš nepřemýšlela, s tatínkem o tom nemluvili… Popisovala, jak byla v horečce a náhle se jí vybavila Eliška. Proč, to nevěděla. Vyhrkla: „Bude se jmenovat Eliška!“

A táta se na ni udiveně a dojatě podíval, protože jeho maminka, která zemřela v Osvětimi, byla Eliška. Na to samozřejmě celá ta energická skupina příbuzných nic nenamítala, jen prý velice překvapeně opakovali: „Eliška?“

Nezapomínejte, že jediný opravdový nekatolík tam byl můj otec a oni s něčím podobným nepočítali. Děda – byl vždy galantní – prý rychle řekl: „To je krásné české jméno.“

No a já jsem tedy Eliška Anna Marie Božena. Nevtipkuju, mám to černé na bílém. Děda prý na závěr tiše dodal: „A taky Božena.“ To bylo jméno mojí babičky, jeho ženy, která zemřela během války, ale kvůli zdravotním potížím. Po ní se jmenovala i moje maminka.

Ta však neměla svoje jméno nikdy ráda, ale když vzpomněli jednu babičku, přidali i druhou. Moje maminka se u této příhody naučila několik věcí: že se jménem si musí být předem jista a že nemá zvát nikoho na křtiny. A to napříště dodržela.

Při své vrozené skromnosti jsem si brzy zvykla být jediná. V Kolumbii taky dlouho žádná jiná nebyla, a kolem mě už vůbec ne. Jaké bylo moje překvapení, když po mnoha letech najednou při návštěvě v Praze slyším zvolání: „Eliško!“ Hned se otočím a tam běží nějaké děvčátko. Musela jsem si zvykat, že se Eliška vrátila do českého povědomí, ostatně sám jste toho svědkem.

Je pravda, že mám dceru Elišku. Momentálně u nás žije víc než jednašedesát a půl tisíce žen a dívek toho jména, dnes je mimořádně populární… Znamená to, že jste si vystačila s touto jedinečností a neměla žádné přezdívky?
Neměla jsem, pokud vím, žádné, říkali mi Eli, Ela.

Maminka měla v dospělosti za vzor Scarlett O’Harovou. Kdo byl v dětství a dospívání vaším hrdinou?
Přemýšlím, jestli jsem měla nějaké vzory. Byla jsem obyčejná, normální holka, ani vám nevím… Za mého dětství a mládí jsme neměli televizi, maminka poslouchala rádio, my moc ne. Byla to úplně jiná doba, zajímavé je, že už za našeho Jeníka se to hodně změnilo, přitom jsme od sebe pouhých sedm let.

Mám o sedm let staršího bratra, a to byl pro mě odjakživa poklad. Ivan byl zasněný, jemný chlapec, žádný silák. Musel se o mě starat, brát mě s sebou „na vzduch“, jak říkávala maminka Božena. Celý život jsme bydleli v Kostelní ulici naproti parku, kam jsme chodili „ven“. Ten starší se musel starat o toho mladšího. Takže mě brával Ivan a naučila jsem se ho poslouchat na slovo. Byla jsem hrozně upovídaná odmalička, všechno jsem stále komentovala

a jeho to děsně štvalo. On se snažil být tak trochu tajemný, jenže já vždycky všechno vyzvonila. Naučil mě tedy „nic nedonášet“. Už nevím, čím mně pohrozil, ale bylo to účinné, mamince jsem se svěřovala jen s tím, co on povolil. V životě se mi to mnohokrát osvědčilo.

Ivan pro mě – jak si uvědomuju – byl vždycky skoro literární hrdina. Tehdy mi posloužil jako dnes internet či Google. Měla jsem pocit, že ví úplně všechno, hlavně byl ochoten kdykoli odpovídat na moje zvídavé otázky. Na to neměli rodiče čas. On ano. A to mu i zůstalo.

S rodiči, 1949

O mnoho let později, když už s námi pár let nebydlel a já byla na univerzitě, fungoval jako poradce a rádce. Byl záchranou, kdykoli jsem něco nevěděla. Pořád jsem chodila s nějakými „intelektuály“, obvykle o rok, o dva roky staršími, jejich tématy byli impresionismus, Sartre, Villon etc… Tvářila jsem se, že jsem v obraze, ale většinou jsem byla úplně mimo. Ivan pro mě byl chodící encyklopedií. Dodnes se obdivuju jeho erudici zejména v literárních tématech, ale nejen v nich. Stěží byste se ho zeptal na jméno, o kterém by vůbec nic nevěděl. Zkrátka, vždycky pro mě byl jistota. Kdo další má tak úžasného bratra?

Takže žádní literární hrdinové…?

Z těch literárních vzorů mě napadá Vinnetou, náš rudý bratr. Old Shatterhand mi připadal příliš hrubý, zato ten vymyšlený indián byl ideální. To výmluvně dokumentuje, v jaké naivní době jsem žila, daleko od skutečných problémů, plna komunistického elánu všech soudružek, které nás učily, jezdily s námi na školy v přírodě,

Eliška baletí, 1952

vedly nás v literárních a divadelních kroužcích. Byla jsem zapsána snad do všech a k tomu jsem krasobruslila, chodila do baletu a nesundávala jsem červený pionýrský a posléze svazácký šátek z krku. To mi vydrželo až do maturity.

O čem jste jako malá snila? Chtěla jste být princeznou nebo se stát kosmonautkou, herečkou, popelářkou či profesorkou francouzštiny?

Napadá mě, že v mém okolí jsme všechny chtěly být princeznami. Nevím, jak se to soudruhům povedlo, ale asi žádná z nás netoužila létat do vesmíru v tak neforemném oblečení, vypadat jako robot. Která kosmonautka nosí na hlavě korunku?

Ta touha být princeznou ve mně bohužel zůstala. Po emigraci jsme se viděli s rodiči poprvé v Baden-Badenu u Ivana po deseti letech. Psal se rok 1978 a to setkání pro mě bylo samo o sobě vyčerpávající. O tom možná ještě později.

Po tom rodinném náporu jsme jeli s mým manželem Ignaciem do Itálie a do Španělska. Pro mě to byl splněný sen a on se vracel do míst svých studií. Provázel mě Florencií, Římem, Benátkami.